

EGY FESTMÉNY WÁNTZA MIHÁLYTÓL

PIRINT ANDREA

Miskolc képzőművészeti életének kezdetét az 1899-es esztendőhöz köti a szakirodalom. Ekkor került megrendezésre az első, írott forrásokban tetten érhető képzőművészeti kiállítás a városban, melyen a Nemzeti Szalon a magyar festészet aktuális legjobbjait mutatta be. Az élénk visszhangot kiváltó kiállítást hamarosan újabbak követték, s kezdetét vette a város képzőművészeti érdeklődésének kibontakozása, a várost állandó lakhelyül választó művészek letelepedése, a képzőművészet szervezett kereteinek kiépülése. Ám a városnak 1899 előtt is voltak képzőművészeti vonatkozásai. A témával foglalkozó irodalom a lokálpatrióták büszkeségével méltatja annak a néhány tanult művésznek a tehetségét, akik a 18–19. század folyamán hosszabb-rövidebb ideig Miskolcon tartózkodtak. Ezek egyike Wántza Mihály, aki festőként – Miskolc monográfusa, Szendrei János szerint – „korának jobbjai közé tartozott”.¹

Wántza (Wándza, Vándza) Mihály (Perecseny, 1781 – Miskolc, 1854 k.) életéről többet tudunk, mint festői munkásságáról. A színészként, színműíróként, festőként és grafikusként tevékenykedő művész sűrűn váltogatta tevékenységi területeit. Festészeti tanulmányait Kolozsváron annál a Neuhauser Ferencnél kezdte, akit a magyar művészettörténet Barabás Miklós legjelentősebb ifjúkori mestereként tart számon. Wántza érdeklődése azonban hamarosan más irányba, a színészet világa felé fordul. Magával ragadja a színjátszók pezsgő, mozgalmas és szabad életformája, s maga is színésznek csap fel. „Valami nagy tehetség azonban nem igen lehetett s valószínűleg csak azért vették maguk közé az aktorok, mert ügyes kezű fiú volt s a dekorációk festéséhez pompásan értett” – írja Szendrei,² s megállapítása helytállónak tűnik, mert Wántza útja a színi pályáról hamarosan ismét a festészet felé vezet. 1807-től két évig a bécsi festészeti akadémián folytatja tanulmányait, ahol a magyar származású Hess János Mihály osztályába jár. Olyanokkal tanul együtt, mint a később híressé vált, Kazinczy Ferenc által pártfogolt Balkay Pál, s ekkor végzi akadémiai tanulmányait a szendrői származású Marczinkey Elek, kinek neve – hosszabb-rövidebb itt tartózkodása okán – szintén helyet kapott Miskolc képzőművészeti múltjának ismertetésében.

Az akadémia elvégzése után Wántza útja ismét a színészet felé vezet. Kolozsváron 1809-től az erdélyi színtársulat igazgatója lesz, s 1814-ig, a színtársulat feloszlásáig ez jelenti fő tevékenységi területét. A színjátszástól ezután sem szakad el. A vele maradt színészekkel Marosvásárhelyre helyezi székhelyét, ahonnan kiindulva még évekig gyakorolja a színjátszás-színigazgatás mesterségét a közelebbi és távolabbi települések közönsége előtt. Minden bizonnyal színre vitte saját, Zöld Marci című három felvonásos népszínművét is, mely 1817-ben Nagyváradon nyomtatásban is napvilágot látott. A kiadványhoz saját maga készített rézmetszet-illusztrációt.³ „1818-ban ... Miskolcra jött s

¹ Szendrei J., 1911. 382.

² Uo. 381.

³ A rézmetszetet reprodukálja Szendrei János 1911. 383.

1819-ben alighanem a színháznál nyert alkalmazást, bár az sincs kizárva, hogy tisztán a festőművészetből élt. A szóhagyomány szerint a mai Kismajor-utcában s a Városház-téren is lakott s a mai alsó Markó-ház egykor az ő tulajdonát képezte” – írja Szendrei 1911-ben.⁴ Úgy tűnik, hogy ideérkezésétől 1854 körül bekövetkezett haláláig, több mint két évtizeden keresztül Miskolc volt Wántza Mihály életének kizárólagos színtere.

Festői képességeiről tiszta fogalmat ez idő szerint nem alkothatunk. 1911-ben még ismert volt néhány, magántulajdonban lévő, az idő által igencsak megviselt portré, melyek az ő ecsetje alól kerültek ki. De nagyobb kompozícióiról már ekkor is csak elmondásból ill. leírásokból lehetett tudni. A művész fiától nyert értesülés szerint *Ferenc császár koronázását* ábrázoló képét – mivel nagy mérete miatt sehol sem volt számára elegendő hely – felvágták, s viaszosvászonként hasznosították tyúkólban és padláson. Hasonlóan száználmas sorsra jutott a *Zrínyi Miklós szigetvári kirohanását* ábrázoló nagyméretű olajfestmény, mely – szintén egyik családtag elbeszélése szerint – egy szoba padlóján, szőnyegként fejezte be földi pályafutását.

Hogy a festészettel – legalábbis az 1820-as években – Wántza aktívan foglalkozott, arra bizonyíték az a tény, hogy 1828-ban Pesten önálló kiállításon voltak láthatóak képei.⁵ Nemcsak egy kiállításra elegendő anyag létezése, de a legnagyobb mesterségbeli tudást igénylő festészeti műfajba, a sokalakos történelmi kompozíciók közé tartozó festményeiről írt méltató szavak is arra engednek következtetni: Wántza folyamatosan gyakorolta a festészet mesterségét, s ha nem is volt kimagasló tehetség, jó festőnek számított. E kiállításon *Mátyás király és Beatrix hercegnő találkozását* ill. *I. Máriának Zsigmond brandenburgi herceggel való eljegyzését* ábrázoló sokalakos, életnagyságú figurákat megjelenítő kompozíciói mellett néhány portré, és számos csendélet volt még látható. Valószínűleg ez utóbbi műfajba tartozott az *Egyveleg* című képe is, mellyel a pesti műegylet 1841-es kiállításán tűnt fel.⁶ A díszlettervező Wántzáról – ezúttal a műfaj jellege miatt teljesen érthetően – ismét csak írásos értesüleseink vannak. Színházi díszleteiről elismeréssel szólnak.⁷

Kevés képzőművésszel büszkélkedhetünk, akik a 19. század folyamán huzamosabb ideig Miskolcon éltek és dolgoztak. Ezért is volt különösen sajnálatos, hogy a több mint harminc évig városunkban tevékenykedő Wántza Mihálytól egyetlen munka sem került be a Herman Ottó Múzeum képzőművészeti gyűjteményébe – legalábbis a legutóbbi időkhöz így tudtuk. Az az érdekes eset állt elő, hogy a miskolci múzeum jó ideje őriz egy olajfestményt, amelyről csak a közelmúltban bizonyosodott be, hogy mestere Wántza Mihállyal azonos. A *Kund vezért* ábrázoló festményt az 1953-as, múzeumunk képzőművészeti gyűjteményének nyilvántartásában mérőföldkövet jelentő leltározás során ismeretlen magyar festő alkotásaként határozták meg.⁸ A dr. Bodnár Éva nevéhez fűződő nagyarányú munka során csaknem háromszáz, a miskolci múzeumba az 1899-es megalakulástól 1953-ig bekerülő műtárgyak hivatalos nyilvántartásba vételére került sor. A nehéz feladat megoldásához a művészettörténész szakértelmén túl egy korábbi „leltárkönyv-féle” nyújtott segítséget. A munkát nehezítette, hogy a hevenyészettnek tűnő leltárkönyv nem adta meg a műtárgyak méretét, s hogy számos tétel fordult elő benne, amely 1953-ra vagy letétként, vagy közelebbről meghatározatlan módon már elkerült a múzeum gyűjteményéből. Ennélfogva nem szűrhatott szemet, hogy a századik tételként

⁴ Uo. 382.

⁵ Hasznos Multságok. 1828. II. 257–259.

⁶ Honművész. 1841. 404.

⁷ Magyar Kurír. 1821. I. 147.

⁸ Olaj, vászon 205x125 cm Ltsz.. 53.216.1.

szereplő, Wántza Mihály által festett, Botond vezér címet viselő olajfestményt a hivatalos leltározás során nem sikerült nyilvántartásba venni. Érthetően az sem merült fel, hogy az elhúzódo munká vége felé a pincéből felkerülő, rossz állapotban lévő *Kund vezér* azonos lehet Wántza Botond vezérével, vagy hogy annak legalábbis párdarabja.

A következő adatokkal kell számolnunk: az 1953-as évet megelőzően valamikor a miskolci múzeumba került egy Kund vezért ábrázoló olajfestmény, melyet a múzeum első képzőművészeti leltárkönyve Kund vezérként egyetlen tételben sem határoz meg. Szerepel viszont a leltárkönyvben egy Wántza Mihálytól származó Botond vezér, melynek a hivatalos leltározás során nem akadnak nyomára. Ez utóbbi képről elmondja a leltárkönyv, hogy Mikuleczky Gyula ajándékként 1922-ben került a múzeumba. S végezetül Szendrei ezt írja Wántza kapcsán: „Mikuleczky Istvánné birtokában voltak s az ő ajándékából a Borsod-Miskolczi Múzeumba kerültek Attila, Lehel és Szabolcs vezéreknek állítólag szintén Wántzától eredő elég ügyesen festett képei, melyek azonban csupán régi metszetek után készült szolgálai másolatok”.⁹ Az tehát tény, hogy Wántza – korábbi metszetábrázolások nyomán – megfestett egy több darabból álló vezérsorozatot, s véleményem szerint nem szorul további bizonyításra, hogy a szintén metszetábrázolást követő *Kund vezér* e sorozatnak egyike.

A festmény alacsony horizontú táj előtt, életnagyságban ábrázolja a bal alsó sarokban KUND felirattal megnevesített férfigurát. A szembenéző, álló vezér kék süveget visel, rajta tollforgóval; dolmánya mustársárga, mentéje bíbor, sarkantyús csizmája piros. Jobb kezében buzogányt tart, a bal keze kardjának markolatán. A szakadozott, pergő, majd teljesen rossz állapotban lévő képet 1994–95-ben Okruzsnaja Irina restaurálta, s állította vissza régi pompájába. A festmény minden részletében, arányában, beállításában, az öltözéknek és kellékeknek megválasztásában az ekkorra már hosszú múltra visszatekintő, Kund vezért ábrázoló, közismert rézmetszet szolgáló kópiája.

A magyar nemesség körében már a 16. században kialakult, s a 17. századra széles körben elterjedt a családi arcképgaléria, az ún. „ösgaléria” létrehozásának szokása, melyben a távolabbi és közelebbi ősök portrészorozatát a még élő családtagok arcképei zárták le. A feudális uralkodó osztály a nemzeti hagyományt őrző nemes nemzetségben látta a magyar nemzet gerincét, s ennek a gondolatnak képzőművészeti vetületeként a főúri családok hatalmuk, tekintélyük erősítésére az „ösgaléri-



1. kép. Wántza Mihály: Kund vezér
(HOM Ltsz. 53.216.1.)

⁹ Szendrei J., 1911. 385.

ák” terén is egészen a legrégebb múltba, Árpád vezérig visszanyúlóan igyekeztek igazolni a család dicső eredetét. Részben ennek az igénynek kielégítésére, részben a nemzeti öntudatot ápoló, a magyarság történiáját összefoglaló történelemkönyv létrehozásának szándékával látott napvilágot 1664-ben Nürnbergben a „Mausoleum Regni Apostolici Regum et Primorum militantis Ungariae Ducum”, melyet a rendekhez szóló ajánlás szignáló és a kiadás költségeit fedező Nádasdy Ferenc országbíróról Nádasdy-Mausoleumként szokás emlegetni. A kiadvány hatvan darab egész oldalas rézmetszetet, köztük tizennégy hun és magyar vezér, s IV. Ferdinánddal bezárólag a magyar királyok fiktív ábrázolását tartalmazza az ábrázoltakat bemutató latin szöveggel s ennek német fordításával. Az idők folyamán többször is kiadott Nádasdy-Mausoleum képzőművészeti tekintetben archetípusokat nyújtott, amelyek több mint két évszázadra meghatározták a magyar múlt legtöbbet felidézett alakjainak képzőművészeti megjelenési formáját, nemcsak a grafikában, de a festészet terén is. E rézmetszetek felnagyított festmény-másolataival főúri arcképgalériákban éppúgy találkozunk, mint sokalakos kompozíciókhoz szolgáló, az öltözet és karakter szempontjából forrásértékű előképekkel.



2. kép. Kund vezér
(a Mausoleum illusztrációja)

Ez persze csak feltevés, amely nélkülöz minden bizonyítékot, mindenesetre ez a körülmény jól magyarázná a festmény minőségbeli hiányosságait.

Wántza Mihály festménye ugyanakkor kortörténeti jelentőséggel bír, s ezen túlmenően egy képzőművészeti ábrázolás utóéletének dokumentumértékű példája.

A festménymásolatok csoportjába tartozik Wántza Mihály *Kund vezére*, amely a Mausoleum 62. lapjának illusztrációja után készült kópia. A másolás során művésznk egyszerűsítette a kompozíciót; a háttérben jobbra felvonultatott sereg, s a balra jászol alatt álldogáló lovak megfestését száműzte saját képéről. Ha hihetünk a forrásoknak, Wántza vezérsorozatába beletartozott Attila, Lehel és Szabolcs vezér minden bizonnyal szintén a Mausoleum vonatkozó rézmetszete nyomán megfestett másolata is. S e helyen újra hangot kell adni a gyanakvásnak, miszerint az 1953-as leltározásnál alapul szolgáló korábbi leltárkönyvben elírás következtében szerepel Kund helyett Botond neve, ugyanis a Mausoleum metszetei között Botond vezér nem is ábrázolatik.

Wántza Kundja alkotójának tehetségéről kevéssé ad hírt. Másolat lévén nem árulkodhat a téma megfogalmazásának festői leleményéről. Amiről árulkodik, az inkább jó dekorátori képesség, mintsem színvonalas festői előadásmód. Nem tudni, művésznk milyen indíttatásra, miféle megbízásból festette vezérsorozatát. Meglehet, hogy egy, a miskolci színtársulat által előadott darabhoz szolgált díszletül.

A Mausoleum metszeteinek hatására keletkező táblaképekről Rózsa György egy tizenhét tételes listát készített,¹⁰ melyben olyan példák szerepelnek, mint a Batthyányak megrendelésére a 17. század utolsó harmadában készült híres rohonci sorozat, vagy a Wrabetz Ferenc által 1783-ban, a nagykállói megyeháza számára festett vezérsorozat. E két, ma is „kézzelfogható” kollektió mellett Rózsa György listáján – az emlékek hiánya miatt – jórészt csak írott forrásokból ismert, gyaníthatóan a Mausoleum hatására keletkezett példák szerepelhetnek. Ha e listát ma újraírnánk, Wántza Mihály *Kund vezére* igen előkelő helyet kapna benne.

IRODALOM

Bartus Ödön

1929 Miskolc képzőművészete. In: Miskolc monográfia. (Szerk.): *Halmai B.–Leszih A.* Budapest

Buzási Enikő

1988 Régi magyar arcképek. Budapest

Cennerné Wilhelmb Gizella

1988 A „Mausoleum” metszetei után festett vezérsorozat. In: Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból. Kiállítási katalógus. Budapest

Galavics Géza

1980 A történeti téma. In: Művészet Magyarországon 1780–1830. Kiállítási katalógus. Budapest

Rózsa György

1973 Magyar történetábrázolás a 17. században. Budapest

Szendrei János

1911 Miskolc város története V. kötet. Miskolc

Mausoleum Regni Apostolici Regum et Primorum militantis Ungariae ducum. Nürnberg, 1664. Faksimile kiadása Budapest, 1991.

EIN GEMÄLDE VON MIHÁLY WÁNTZA

Mihály Wántza (1781–1854) Maler, Kupferstecher, Schauspieler und Schriftsteller, der über drei Jahrzehnte in Miskolc wirkte. Über seine malerischen Fähigkeiten können wir uns nur schwer ein Bild machen, da die Zeit mit seinen Gemälden stiefmütterlich umgegangen ist. Besonders bedauerlich ist, daß keine seiner Arbeiten in die Sammlung der bildenden Kunst des Miskolcer Ottó Herman Museums aufgenommen wurde – zumindest wußten wir bis vor kurzem nichts darüber. In

¹⁰ *Rózsa Gy.*, 1973. 69–72.

Wirklichkeit birgt das Museum seit geraumer Zeit ein Gemälde, von dem sich in jüngster Vergangenheit herausstellte, daß sein Meister mit Mihály Wántza identisch ist. Das den Fürsten Kund darstellende Bild (Öl, Leinen 205x125 cm, Inventarnummer: 53.216.1.) ist eine nach der Kund-Illustration der aus dem 17. Jahrhundert stammenden Kupferstichsammlung, des sog. Nádasdy-Mausoleums, angefertigte Kopie. Da es sich um eine Kopie handelt, sagt es wenig über das künstlerische Talent seines Schöpfers und über dessen malerische Einfallskraft aus, doch zur gleichen Zeit spiegelt es die gute dekorative Fähigkeit seines Urhebers wider und verfügt über einen dokumentarischen Wert. Über die im Laufe der Jahrhunderte angefertigten Tafelbildkopien, welche als Auswirkung der Kupferstiche des Mausoleums angefertigt wurden, haben wir mehr Kenntnisse als konkrete Kunstwerke. Das Fürst Kund Gemälde stellt diesbezüglich ein weiteres Beispiel dar und zeugt vom Weiterleben der Kupferstichsammlung im 19. Jahrhundert.

Andrea Pirint